

prof. zw. dr hab. Stanisław Żerko
Instytut Zachodni w Poznaniu
Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

Recenzja habilitacyjna
dorobku naukowego, osiągnięć zawodowych,
działalności popularyzacyjnej i innej
dr. Tomasza Cerana

Uwagi wstępne

Już na wstępie stwierdzam, że w mojej opinii dr Tomasz Ceran w sposób wystarczający spełnia warunki uzyskania stopnia doktora habilitowanego. Sama już tylko książka, którą otrzymałem wraz z dokumentacją - niezwykle ważna, obszerna, gruntownie udokumentowana i ładnym językiem napisana monografia „Zbrodnia pomorska 1939. Początek ludobójstwa niemieckiego w okupowanej Polsce” (Bydgoszcz - Warszawa 2024) - warunki wyznaczone w odnośnej ustawie wypełnia doskonale, gdyż jest dziełem wybitnym. Nie waham się napisać, że jest to jedna z najlepszych książek, jakie na temat dziejów niemieckiej okupacji ziem polskich podczas II wojny światowej ukazały się w okresie III Rzeczypospolitej.

Przypomnę, że podstawowe warunki uzyskania stopnia doktora habilitowanego określa art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Może go uzyskać osoba, która:

„1) posiada stopień doktora;

2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej: a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, [...]

3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej”.

Dr Tomasz Ceran spełnia wszystkie te wymogi, o czym poniżej. Gwoli formalności odnotuję, że Kandydat nigdy wcześniej nie ubiegał się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Zaznaczyć muszę, że dr. Cerana poznałem osobiście z okazji organizowanej przeze mnie (w imieniu Instytutu Zachodniego w Poznaniu) polsko-niemieckiej konferencji naukowej, poświęconej zbrodniom niemieckim na polskiej inteligencji na Pomorzu Gdańskim w pierwszym okresie niemieckiej okupacji, na której to konferencji habilitant wygłosił ważny i interesujący referat, który w wersji poszerzonej został następnie opublikowany jako artykuł w pracy zbiorowej, wydanej przez Instytut Zachodni (w przygotowaniu jest wydanie niemieckojęzyczne tej książki, finansowane ze środków Instytutu Zachodniego).

Doktorat i przebieg kariery zawodowej Kandydata

Tomasz Ceran jest absolwentem dwóch kierunków studiów - stosunków międzynarodowych (2007) oraz historii (2009), które ukończył na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Od 2010 r. do dzisiaj T. Ceran pracuje w Instytucie Pamięci Narodowej, w Delegaturze IPN w Bydgoszczy, uzyskując kolejne awanse: starszy inspektor, specjalista, starszy specjalista, główny specjalista - najpierw w Biurze Informacji Publicznej, a następnie w Referacie Badań Historycznych bydgoskiej Delegatury. Od 2020 r. jest kierownikiem Referatu Badań Historycznych Delegatury IPN w Bydgoszczy. W roku akademickim 2021/22 był wykładowcą na Wydziale Prawa i Ekonomii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

T. Ceran uchwałą Rady Wydziału Nauk Historycznych UMK z 15 czerwca 2010 r. uzyskał stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w dziedzinie historii. Podstawą była rozprawa *Świat idei Jacka Kuronia*, napisana pod kierunkiem prof. Jerzego W. Borejszy, a której recenzentami byli prof. Andrzej Walicki i prof. Andrzej Friszke. Nawiasem, miłym gestem Autora było zadedykowanie recenzowanej poniżej

książki „habilitacyjnej” pamięci prof. Borejszy. Doktorat T. Cerana został opublikowany w 2010 r. nakładem wydawnictwa PWN pod tym samym tytułem, jak rozprawa. Ocena monografii doktorskiej nie mieści się w zadaniach recenzenta przewodu habilitacyjnego, podobnie zresztą jak (również dołączona w skanie do dokumentacji) książka z 2008 r. *Thatcheryzm jako doktryna społeczno-polityczna*, która jest zmienioną wersją pracy magisterskiej. Tytuły tych monografii wymieniam, by unaocznic szerokie spektrum zainteresowań naukowych wnioskodawcy. Nie odnoszę się do dołączonych przez Wnioskodawcę skanów artykułów, opublikowanych przed obroną doktoratu lub będących pokłosiem lub odpryskiem rozprawy doktorskiej.

Osiągnięcia naukowe Kandydata po uzyskaniu stopnia doktora

Po uzyskaniu stopnia doktora Tomasz Ceran opublikował trzy mniejsze monografie autorskie oraz jedno duże dzieło, które wskazał jako „książkę habilitacyjną”.

W 2011 r. w wydawnictwie Instytutu Pamięci Narodowej (Bydgoszcz - Gdańsk) ukazała się niewielka (ok. 150 stron wraz z aneksem, na który składa się 10 dokumentów źródłowych) monografia T. Cerana *Szmalcówka. Historia niemieckiego obozu w Toruniu (1940-1943) na tle ideologii nazistowskiej*. Autor na podstawie nielicznych opracowań dotychczas ogłoszonych oraz materiałów archiwalnych, znajdujących się w archiwum IPN w Bydgoszczy (m. in. kilkudziesięciu zeznań świadków, przesłuchanych w ramach czynności związanych ze śledztwem w sprawie popełnionych w obozie zbrodni), archiwów państwowych w Toruniu i Bydgoszczy i in. przedstawił funkcjonowanie praktycznie nieznanego nawet wielu badaczom okupacji niemieckiej hitlerowskiego obozu przesiedleńczego i „pracy wychowawczej”, funkcjonującego na terenie dawnej fabryki smalcu i olejów, należącej wcześniej do polskiego Żyda, a podczas okupacji będącej miejscem kaźni ludności polskiej. W obozie zginęło 515 Polaków, a dzieci i młodzież do osiemnastego roku życia stanowiły blisko 62 proc. wszystkich ofiar, tj. 317 osób. Autorowi udało się w spójny sposób połączyć perspektywę ogólną (ideologia nazistowska i program samego Hitlera) z ujęciem niemal mikrograficznym, rekonstrukcją realizację hitlerowskiego programu w niewielkim, niemal dziś zapomnianym obozie niemieckim. Uznanie budzi

uwzględnienie rozległej literatury naukowej i eseistycznej, poświęconej ideologii nazistowskiej i funkcjonowaniu hitlerowskiego aparatu zbrodni, a także nastawieniu ludności niemieckiej do Polaków. Dużą wartością naukową odznacza się rozdział poświęcony „odpolszczeniu” Pomorza Gdańskiego przez okupanta (osobiście posłużyłbym się określeniem „depolonizacja”).

Książka została przetłumaczona na angielski i wydana w nieco przeredagowanej wersji pt. *The History of Forgotten German Camp. Nazi Ideology and Genocide at Szmalcówka* w oficynie I. B. Taurus (London - New York 2015).

Kolejną publikacją książkową dr. T. Cerana była - także nieduża - wydana przez IPN monografia *Im Namen des Führers. Selbstschutz Westpreussen i zbrodnia w Łopatkach w 1939 rok* (Bydgoszcz - Gdańsk 2014). Istotnym wkładem Autora w dotychczasowy stan badań jest weryfikacja liczby ofiar. Wcześniejsze szacunki określały ją na ok. 2 tys., tymczasem T. Ceran ustalił, że sięgała ona ok. 160.

Opublikowana także przez Instytut Pamięci Narodowej w dwujęzycznym, polskim i angielskim tomie (ponad 220 stron) książka Tomasza Cerana *Paterek 1939. Zbrodnia i pamięć / Paterek 1939. Crime and Memory* (Bydgoszcz - Gdańsk - Warszawa 2018) jest całościową i gruntowną monografią tej zbrodni. Uzupełnienie tego studium stanowi niepublikowany wcześniej zbiór 58 fotografii z ekshumacji ofiar w 1945 r.

Dr Ceran jest współredaktorem i współautorem dwóch ważnych prac zbiorowych, poświęconych funkcjonowaniu i zbrodniom formacji, powołanych przez mniejszość niemiecką w Polsce, znanych pod ogólną nazwą *Volksdeutscher Selbstschutz*, których ofiarą od września do grudnia 1939 r. padło 30-50 tys. Osób. Obie ukazały się nakładem Instytutu Pamięci Narodowej. Pierwsza z nich to *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939-1940. Wybrane zagadnienia* (Bydgoszcz - Gdańsk 2016), której współredaktorem jest Izabela Mazanowska. Tom stanowi pokłosie konferencji naukowej zorganizowanej przez IPN w Bydgoszczy w 2014 r., a wśród 18 artykułów znalazły się teksty o charakterze zarówno ogólnym i przekrojowym, jak też bardziej przyczynkarskim czy mikrograficznym. Do tej ostatniej kategorii należy obszerny, gruntownie udokumentowany źródłowo artykuł Kandydata *Mordercy czy zabójcy? Wilhelm Papke, Willi Thiess i zbrodnia w Klamrach koło Chetmna w 1939 roku* (s. 138-174),

poświęcony dokonanej w tej miejscowości „zbrodni sąsiedzkiej”, by użyć sformułowania Autora. W październiku i listopadzie 1939 r. miały tam już miejsce masowe rozstrzeliwania. Artykuł opatrzony został imiennym rejestrem 195 osób zamordowanych w Klamrach.

Pięć lat po wydaniu tej pracy ukazał się bardziej obszerny tom, podsumowujący stan dotychczasowych badań nad Selbstschutzem i przede wszystkim wnoszący nowe ustalenia na podstawie kwerend źródłowych. Współautorem wydanej także przez IPN pracy zbiorowej *W cieniu Einsatzgruppen. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939-1940* (Warszawa 2021) był również - obok Izabeli Mazanowskiej i Marcina Przegiętki - Tomasz Ceran. W książce znalazło się sześć obszernych, gruntownych opracowań, obejmujących poszczególne terytoria okupowanych ziem polskich: Pomorze Gdańskie z Kujawami, Wielkopolskę, ziemię łódzką, Górny Śląsk, rejencję ciechanowską z powiatami działdowskim i suwalskim oraz Generalne Gubernatorstwo. T. Ceran jest współautorem (I. Mazanowską) pierwszej - słusznie najobszerniejszej - części tomu. W jakimś stopniu ten znakomity tekst stanowi swoistą prefigurację późniejszej, „habilitacyjnej” monografii Kandydata, tak więc czuję się zwolniony z jego omawiania. Generalnie jednak nie waham się określić współredagowaną przez Kandydata pracę zbiorową mianem jednego z najważniejszych osiągnięć polskich badaczy dziejów okupacji hitlerowskiej w ostatnich ponad trzydziestu latach.

Wnioskodawca niestety nie dołączył do dokumentacji wykazu swych drobniejszych publikacji, ograniczając się do ich zeskanowania. Poza brakiem bibliografii swych artykułów mankamentem jest także włączenie niektórych tekstów, które zostały opublikowane przed uzyskaniem przez T. Cerana stopnia doktora.

Znaczącą pozycją w dorobku Kandydata jest napisany z Moniką Tomkiewicz artykuł *Polacy ratujący Żydów na terenie przedwojennego województwa pomorskiego w okresie okupacji niemieckiej*, zamieszczony w monumentalnym tomie (także nakładem IPN) *Stan badań nad pomocą Żydom na ziemiach polskich pod okupacją niemiecką. Przegląd piśmiennictwa*, pod red. Tomasza Domańskiego i Alicji Gontarek (Warszawa - Kielce 2022). W konkluzji autorzy stwierdzają, że ze względu na wysiedlenie lub wymordowanie niemal całej ludności narodowości żydowskiej z

terenu województwa pomorskiego trudno mówić o bardziej konkretnych perspektywach badawczych w tym zakresie.

W słynnym *Raporcie o stratach wojennych poniesionych przez Polskę w wyniku agresji i okupacji niemieckiej 1939-1945* dr. Ceranowi powierzono rozdział dotyczący zbrodni w Piaśnicy w 1939 r.

Spośród artykułów T. Cerana opublikowanych w czasopismach naukowych warto wymienić przede wszystkim tekst *Antypolonizm w ideologii narodowosocjalistycznej*, ogłoszony w „Studiach nad Totalitaryzmami i Wiekem XX”, wydawanych przez Instytut Pileckiego (t. I/2017). Poważnym mankamentem tego artykułu jest niemal całkowite skoncentrowanie się na okresie II wojny światowej, przez co tytuł wprowadza w błąd. Trzeba też odnotować artykuł *Życie bez treści. Uwagi na temat życia codziennego pod okupacją niemiecką na ziemiach wcielonych do Rzeszy na podstawie dzienników Eugeniusza Przybyła*, opublikowany w „Dziejach Najnowszych” (2021, nr 3). Wydane w 2019 r. dzienniki tego malarza i bibliofila są jednym z niewielu źródeł, dokumentujących życie codzienne w mieście znajdującym się na ziemiach wcielonych w 1939 r. do Rzeszy, jakim był Toruń. W tychże „Dziejach Najnowszych” nieco wcześniej (2014, nr 2) ukazał się artykuł Cerana *Dzieciństwo w 1939 r. – czyli zbrodnia niemiecka w piaskowni Brudzawki*, którego trzonem jest relacja świadka zbrodni, sporządzona w latach sześćdziesiątych. Artykuł *Żandarm w służbie Selbstschutzu. Otto Oberländer i zbrodnia niemiecka w Sadkach koło Nakła nad Notecią w 1939 r.* pojawił się w tymże czasopiśmie w 2018 r. (nr 1).

T. Ceran publikował też recenzje, spośród których wyróżnić należy obszerną i wnikliwą recenzję biografii Himmlera autorstwa Petera Longericha. Sądząc po kroju czcionki tekst ukazał się zapewne w „Dziejach Najnowszych”, niestety brak zestawienia bibliograficznego i tu także daje o sobie znać.

W trakcie prac wydawniczych znajduje się dwutomowy wybór źródeł, dotyczących zbrodni pomorskiej 1939, którego dr Ceran jest współautorem.

Tzw. monografia habilitacyjna

Licząca 456 stron książka Tomasza Cerana *Zbrodnia pomorska 1939. Początek ludobójstwa niemieckiego w okupowanej Polsce*, Bydgoszcz - Warszawa 2024 została

wydana także przez Instytut Pamięci Narodowej. Jest ona jedną z najważniejszych monografii, jakie na temat zbrodni niemieckich podczas okupacji 1939-1945 ukazały się w ostatnim 35-leciu.

W podtytule mowa jest o „początku ludobójstwa niemieckiego w okupowanej Polsce”. Autor już w pierwszych zdaniach Wstępu podkreśla, że w opinii wszystkich zajmujących się dziejami okupacji niemieckiej w Polsce historyków, polskich i niemieckich, i to kilku pokoleń, „terror niemiecki przybrał największe rozmiary na Pomorzu Gdańskim” (s. 16). Zwraca przy tym uwagę, że „z perspektywy lat dwudziestych trudno było się spodziewać, że terror niemiecki w wyniku ewentualnej agresji Niemiec na II Rzeczpospolitą będzie największy właśnie na Pomorzu”, które powróciło do Polski w sposób pokojowy, bez rozlewu krwi, a więcej inaczej niż w Wielkopolsce i na Górnym Śląsku w latach 1918-1921 (tamże). Co więcej, to właśnie na Pomorzu Gdańskim udział członków mniejszości niemieckiej w zbrodniach na ich polskich sąsiadach bardzo duży, znacznie większy niż na innych ziemiach Polski okupowanej przez Rzeszę. Cerań dokonuje przeglądu odpowiedzi, jakie dotychczas formułowali historycy w odpowiedzi na pytanie, dlaczego tak się stało. Głównym celem recenzowanej pracy było właśnie udzielenie możliwie pełnej odpowiedzi na to pytanie badawcze.

Zbrodnie niemieckie na terenie przedwojennego województwa pomorskiego doczekały się licznej literatury przedmiotu. Autor zaznacza jednak, że najbardziej znaczące monografie na ten temat powstały w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Przez kolejne dekady pojawiły się następne publikacje, bardziej wycinkowe, toteż nadszedł czas na przygotowanie nowej monografii, podsumowującej dotychczasowe badania, wykorzystujące w znacznie większym stopniu niż przed laty archiwalne materiały słynnego Centrum Badań Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu k. Stuttgartu.

Podstawa archiwalna monografii jest bez zarzutu. Autor wykorzystał źródła archiwalne z archiwów polskich (Bydgoszcz, Gdańsk, Warszawa, Poznań, Włocławek, Toruń) i niemieckich (Ludwigsburg, Berlin, Bayreuth), zbiory prywatne, liczne źródła publikowane, dzienniki, wspomnienia, prasę. Wykaz literatury przedmiotu, przytaczanej w przypisach, zajął aż 26 stron. Skrupulatność Autora idzie jednak zbyt

daleko, gdyż w Bibliografii znalazły się na końcu także zbiory wierszy Celana, Herberta i Szymborskiej...

Próbując udzielić odpowiedzi, dlaczego eksterminacja ludności polskiej miała właśnie na Pomorzu i Kujawach tak duże rozmiary i dlaczego właśnie tu udział miejscowych Niemców (cywili) tak duży, T. Ceran przyjął szeroką perspektywę historyczną, szukając źródeł tego, co się wydarzyło, w dalszej przeszłości. Ponadto makrohistorię połączył z mikrohistoriami, a oprócz planowania i organizowania zbrodni podkreślił rolę emocji, zbrodniom tym u ich sprawców towarzyszącym. Nie bez znaczenia były tradycje historyczne i oburzenie, jakie zapanowało po stronie niemieckiej, gdy traktat wersalski przekształcił dawne niemieckie Prusy Zachodnie w polski „korytarz”, a także tradycje pruskiego antypolonizmu. Relacje między Polakami a mniejszością niemiecką w tym regionie były szczególnie napięte w ostatnich miesiącach przed agresją Rzeszy na Polskę. Istotną rolę odegrało to, że według szacunków Autora większość spośród 3-5 tys. obywateli RP narodowości niemieckiej zginęło we wrześniu 1939 r. właśnie na Pomorzu i Kujawach, ale skalę tych wydarzeń stugębna plotka wśród miejscowych Niemców mocno wyolbrzymiła. Niemniej wymordowanie polskiej inteligencji, pacjentów zakładów psychiatrycznych oraz ludności żydowskiej i cygańskiej zaplanowano wcześniej. Niemniej wśród ofiar zbrodni pomorskiej było - oprócz przedstawicieli polskich elit - dużo ludzi z warstw „niższych”. Autor pisze (s. 145): „W 1939 r. antypolonizm kulturowy i cywilizacyjny przekształcił się w ludobójczy antypolonizm rasowy. Rdzeniem oby^u był rewizjonizm terytorialny. Wojna, konflikt zbrojny, śmierć volksdeutschów zabitych przez Polaków w pierwszych dniach wojny z powodu posądzenia ich o działalność dywersyjną odegrały w tej transformacji ważną rolę”.

Autor zaproponował w monografii szeroką perspektywę historyczną i sięgnięcie głębiej do przeszłości obu narodów i historii relacji polsko-niemieckich. W niektórych miejscach książki dostrzegalna jest jednak przesada w tym zakresie - na przykład, gdy T. Ceran ndefrfa aż kilku stronach zatrzymuje się na czasach Fryderyka Wielkiego (s. 42-47). W rezultacie do jesieni 1939 r. Autor „dochodzi” około strony 139, czyli po mniej więcej 1/3 tekstu. Moim zdaniem te proporcje mogłyby być inne: więcej miejsca można by poświęcić opisowi samej zbrodni pomorskiej.

Dr Ceran uchyla się od odpowiedzi na pytanie, jaka mogła być łączna liczba ofiar zbrodni pomorskiej stwierdzając, że nie jest to już możliwe do ustalenia. Skrupulatnie wymienia i komentuje dotychczasowe szacunki w tym zakresie. Na podstawie list imiennych i dokumentacji ekshumacyjnej zestawia natomiast rejestr minimalnej liczby ofiar zbrodni pomorskiej: łącznie byłoby to od 14 423 do 16 201 osób, najwięcej w przedwojennych powiatach starogardzkim, morskim, sępoleńskim bydgoskim i świeckim (tabela na s. 327). Dodaje przy tym, że jest to tylko część liczby zamordowanych (s. 328).

Dużą wartość mają te partie książki, w których mowa jest o „innych Niemcach”, tzn. tych, którzy zachowywali się w stosunku do Polaków pozytywnie, choćby poprzez ostrzeganie ich przed grożącym niebezpieczeństwem. Zdarzały się jednak także przypadki ukrywania Polaków, odmowa udziału w zbrodniach czy protestowanie przeciwko czynom o zbrodniczym charakterze. Z drugiej strony Autor podjął udaną próbę nakreślenia motywów sprawców, podkreślając sąsiedzki bardzo często charakter dokonywanych zbrodni.

W tym kontekście cenne są rozważania zestawiające zbrodnię pomorską 1939 r. z ludobójstwem ukraińskim na polskich mieszkańcach Wołynia w 1939 r. Szczególnie bestialskie formy zarówno zbrodni pomorskiej, jak i masakr na Wołyniu skłania Autora do sięgnięcia po teorię ludobójstwa Rafała Lemkina i stworzony przez tego uczonego termin „genocide”. T. Ceran kreśli też zbiorowy portret ofiar zbrodni pomorskiej, rekonstruuje skrupulatnie ich pochodzenie społeczne i zawody wykonywane.

Dr Tomasz Ceran obszernie udokumentował też „Akcję 1005”, czyli wydobywanie i niszczenie zwłok pomordowanych poprzez spalenie. Autor stwierdza, że na terenie Pomorza i Kujaw wydobyto i spalono zwłoki w co najmniej 30 miejsc masowych kaźni.

Ostatnia część książki została poświęcona ściganiu sprawców po wojnie - w Polsce i w Niemczech. Autor opisuje jednak także przypadki, w których sprawcy stanęli przed sądem - hitlerowskim - jeszcze podczas wojny. Jeden ze sprawców został skazany za samowolę na karę więzienia, drugiego uniewinniono, mimo że przyznał się do zabicia kilku osób. Trzeciego skazano na wieloletnie więzienie za

„zhańbienie rasy” poprzez dopuszczenie się gwałtów na Polkach. Po wojnie został zdemaskowany w Polsce i skazany przez sąd na karę śmierci.

Rozczarowuje niejasne w niektórych przypadkach dokumentowanie w przypisach istotnych źródeł. Ważne przemówienie Forstera w Wejherowie 12 października 1939 r. podane jest za książką Z. Milczewskiego o Wejherowie i powiecie podczas okupacji (wyd. 1996) bez zaznaczenia, skąd Milczewski wziął ten cytat (s. 146, 147). W przypadku istotnej rozmowy Forstera z Hitlerem w Sopocie 19 września 1939 r. w przypisie Autor powołuje się na źródło, lecz sposób zapisu jest niejasny. W obu tych - przykładowo wybranych przypadkach - nie wiemy, jaka jest wartość źródła, czy pochodziło ono z drugiej ręki i kiedy powstało.

Nie przekonuje mnie zdanie (s. 151): „Decyzję o wojnie z Polską Hitler podjął już w lutym 1939 r.”, zwłaszcza że brakuje w tym miejscu przypisu.

Zdarzają się literówki, np. Fedor von „Block” (zamiast Bock) na s. 137 i w indeksie nazwisk czy brakujące litery w innych partiach książki. Niezależnie od tych redakcyjnych potknięć książka została wydana starannie, z mapami na wyklejkach na początku i na końcu, ale niestety bez fotografii, które mogłyby wzmocnić przekaz książki, adresowanej w końcu nie tylko do grona historyków. To jednak leżało poza możliwościami Autora.

Niezależnie od niektórych krytycznych uwag jestem zdania, że studium T. Cerana jest nie tylko dziełem znaczącym, lecz wręcz wybitnym.

Udział w projektach naukowych i konferencjach

Dr Tomasz Ceran brał udział w dwóch zakończonych już zbiorowych projektach naukowych, realizowanych w Ośrodku Badań Nad Totalitaryzmami Instytutu Pileckiego. Obecnie jest uczestnikiem dwóch innych projektów zbiorowych: „Archeologia zbrodni pomorskiej 1939” (finansowanie z Narodowego Centrum Nauki) oraz „Mikrohistoria totalitaryzmów. Eksterminacja, indoktrynacja i strategie przetrwania w okupowanej Polsce 1939-1945” (finansowanie z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki). Wszystkie te projekty, zrealizowane i realizowane, obejmują badaczy z kilku uczelni i instytutów naukowych.

Wnioskodawca brał udział jako referent w kilkudziesięciu konferencjach naukowych w kraju i za granicą.

Inne, niewymienione powyżej rodzaje aktywności Kandydata

Dr Tomasz Ceran łączy pracę naukową z intensywną działalnością edukacyjną i popularyzacyjną oraz wystawienniczą (w tym - opracowanie katalogów do przygotowywanych wystaw), co wynika ze specyfiki jego pracy zawodowej. Był konsultantem kilku historycznych filmów dokumentalnych, poświęconych wojnie i okupacji.

Przez rok T. Ceran prowadził wykład-konwersatorium na uniwersytecie w Bydgoszczy. Uczestniczył też w kilkudziesięciu debatach i dyskusjach panelowych. Wykład o ideologii nazistowskiej wygłosił ok. 100 razy dla studentów i uczniów starszych klas szkół średnich.

Kandydat był głównym organizatorem dwóch konferencji naukowych.

Pozostałe uwagi

W nadesłanych materiałach nie znalazłem informacji o liczbie artykułów naukowych, recenzji i in., ogłoszonych po uzyskaniu stopnia doktora; podana jest łączna liczba ok. 45 artykułów naukowych i artykułów recenzyjnych, jednak jest to chyba łączna liczba publikacji tego rodzaju - nie wiemy zatem, ile tych publikacji zostało wydanych po otrzymaniu stopnia doktora. Podobnie nie zauważyłem - czego akurat nie odczuwam jako mankament - tzw. danych „naukometrycznych”, jak Impact Factor czy indeks Hirscha. Jego przetłumaczona na angielski monografia o obozie przesiedleńczym Szmalcówka w Toruniu doczekała się trzech recenzji w cenionych periodykach za granicą.

Konkluzja

Dr Tomasz Ceran należy już od dłuższego czasu do ścisłej czołówki historyków niemieckiej okupacji ziem polskich 1939-1945. Specjalizując się w dziejach okupowanego Pomorza, wniósł istotny wkład w odrodzenie badań nad hitlerowską

okupacją i zbrodniami niemieckimi w Polsce, która to dziedzina po przełomie 1989 r. przez długi czas pozostawała z różnych przyczyn zaniedbana. Kilka lat temu T. Ceran wprowadził do obiegu w przestrzeni naukowej i szerzej - publicznej, pojęcie zbrodni pomorskiej.

Jego monografia „habilitacyjna” jest w moim przekonaniu dziełem wybitnym, ale także wiele innych publikacji naukowych Kandydata odznacza się szerokim ujęciem, wykorzystaniem obfitej literatury przedmiotu w kilku językach, a przede wszystkim gruntownością i głębokim osadzeniem w źródłach, nie tylko zresztą archiwalnych. Monografie i artykuły T. Cerana stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny. Są przy tym pisane dobrą, jasną i precyzyjną polszczyzną.

Z pełnym przekonaniem opowiadam się za przyznaniem dr. Tomaszowi Ceranowi stopnia doktora habilitowanego.

Poznań, 3 grudnia 2024 r.

A handwritten signature in dark ink, appearing to be 'J. Kiliński', is written over the date.